писателя связано с образной характеристикой человеческого общения, воспроизведением звуковых особенностей речи персонажей, их психического состояния, настроения.

Ключевые слова: лексика, языковое творчество И. Нечуя-Левицкого, лексико-семантическая группа, глаголы речи, синонимы, сема.

Myalkovska L. M. Lexis of Nechuj-Levitskiy's works in general language dictionaries (based on the synonyms of verbs 'say')

The article deals with verbs of speech presented in the dictionaries of the modern Ukrainian literary language usage of words I. Nechui-Levitskyi. For this purpose, defined by 13 lexical-semantic groups of verbs, which are synonymous in the relationship and these things have a common „speech activity". Found that the vast majority of synonymous series includes stylistically neutral, conversational tokens, and idioms. It is noted that the functional load of verbs of speech in prose writer connected with the imagery characteristic of human communication, audio playback features of speech of the characters, their mental state and mood.

Key words: vocabulary, linguistic creation of I. Nechui-Levytskiy, lexical and semantic group, verbs of speech, synonyms, seme.

Стаття надійшла до редакції 09. 10. 2012 р.
Прийнято до друку 26. 10. 2012 р.
Рецензент – к. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

А. О. Найрулін (Луганськ)

УДК 811.161.2'371'06 (043.3)

ТРОПЕЇЧНІ ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМИ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ ЕСТЕТИЧНИХ І КУЛЬТУРНИХ ПРІОРИТЕТІВ У ПИСЬМЕННИЦЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІЮ М. КОЦЮБИНСЬКОГО ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ

До тропеїчних лінгвокультурем Л. Мацько відносить епітети, порівняння, метафори, перифрази та ін. [Мацько]. Звичайно, що ці тропи автори найчастіше використовують у художніх текстах з метою „створення нового образу, збагачення семантики знака" [Селіванова 2010: 649]. Особливо важливу функцію такі стилістичні фігури виконують у письменницькому епістолярію, у якому вони стають засобом художнього увиразнення, естетичних і культурних інтенцій і пріоритетів у творчості й житті митця слова.

Отже, метою статті є аналіз тропеїчних лінгвокультурем у листах видатних українських представників красного письменства М. Коцюбинського та Лесі Українки. Завданням є вивчення: 1) естетико-

аксіологічної; 2) культурно-інформаційної метафор, які становлять основу тропеїчних лінгвокультурем в епістолярію двох письменників.

Виходячи із зазначеного, констатуємо, що головним різновидом тропів в епістолярію М. Коцюбинського й Лесі Українки є метафора, яка належить до мовних універсалій, що ілюструють постійний творчий процес, який ніколи не припиняється в мові. Як зауважує О. Селіванова, „метафора … – найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні” [Селіванова 2006: 326]. Отже, процес метафоризації в мові пов’язаний з процесом переосмислення, який виявляється в полісемії мовних знаків. Метафоричне перенесення вважаємо відбиттям мовних асоціацій і абстракцій у свідомості людини, що постійно впливають на мовотворчий процес, який зумовлює появу все нових і нових значень, що, у свою чергу, засвідчують безкінечний розвиток людської мови.

Епістолярій М. Коцюбинського й Лесі Українки (як і їхня художня спадщина) ілюструє, що метафора є не лише чинником збагачення словника й виражальних засобів нашої літературної мови, а й чинником креативного розвитку мови письменника, відбиття в ній естетико-аксіологічних установок та культурно-інформаційних прагнень, спрямованих на вирішення важливих завдань у процесі розвитку української писемної мови, літератури й мистецтва.

Базовими метафорами в письменницькому епістолярію, спрямованими на об’єктивацію культурно-історичного процесу, як уже було зазначено, є 1) естетико-аксіологічна та 2) культурно-інформаційна. Домінантною в листуванні, звичайно, є естетико-аксіологічна метафора (15 прикладів з 14 листів, або 55%) як вияв естетичного кредо письменника, його художніх уподобань, творчих ідеалів, оцінок української літератури й мови її творів, оцінок, спрямованих на себе (адресата) тощо.

В естетико-аксіологічній метафорі переосмисленню підлягають якісні прикметники, у яких ознака за властивістю, розміром чи станом з конкретного предмета або істоти переноситься на абстрактне поняття.

1. Найбільшу групу М. Коцюбинського й Лесі Українки становлять метафоризовані прикметники з ознакою властивості (7 прикладів, 23%): *гарний*, *гострий*, *гучний*, *дерев’яний*, *дорогий*, *пекучий*, *тяжкий*, *сухо-учебницький*, *химерний*: „*Самокритика* у мене дуже *гостра*” [Коцюбинська 1964: 105] – з листа Михайла Коцюбинського до Богдана Лепкого; „…який *гучний вірш*!” [Коцюбинський 1961: 70] – з листа Михайла Коцюбинського до Бориса Грінченка; „…ліпше буде, коли я скоріше скінчу переклад Верна. Журить мене все-таки сей переклад Верна, *дерев’яний* він такий (і переклад, і сам Верн, с[еб]т[о] його стиль протестантський)” [Леся Українка 1978: 287 – 288] – з листа Лесі Українки до І. Франка; „…вже давно почувається *пекуча потреба* в

упорядкуванні видань для люду” [Коцюбинський 1961: 58] – з листа Михайла Коцюбинського до Бориса Грінченка; „…здавалось би, на такий *сухо-учебницький* сюжет і трудно щось цікавого написати” [Леся Українка 1979: 160] – з листа Лесі Українки до О. Косач; „…*тяжка* … службова *робота*…” [Коцюбинський 1962: 149] – з листа М. Коцюбинського до В. Гнатюка; „*Химерна доля* закинула мене аж у Басарабію…” [Коцюбинський 1961: 33].

2. Група метафоризованих прикметників за ознакою розміру становить 13% (4 приклади): *більший*, *великий*, *величезний*, *широкий*: „І з тим *більшою хіттю* пришлю Вам дещо…” [Там само: 94] – з листа М. Коцюбинського до О. Маковея; „Ваші твори мали на мене *великий вплив*…” [Там само: 267] – з листа М. Коцюбинського до Панаса Мирного; „…його *велика праця*, його *велика любов* до народу не загинуть ніколи…” [Коцюбинський 1962: 454] – з листа М. Коцюбинського до М. Грінченко з приводу смерті Б. Грінченка; „…*велика честь* і щира подяка належить Вам, яко першому професорові, що почав викладати, в межах російської України, науку українською мовою” [Там само: 454] – з листа М. Коцюбинського до М. Сумцова; „…опріч *величезного* літературознавчого *хисту*, який зразу зачарував мене, я бачив в них *широкий* та вільний *розмах* думки…” [Коцюбинський 1961: 267 – 268] – з листа М. Коцюбинського до Панаса Мирного.

3. Метафоризовані прикметники, що позначають ознаку за станом, також становлять 13% (4 приклади): *живий*, *живіший*, *теплий*, *чистий*: „… а окрім того, у нас люди звикли, що наука та публіцистика мусять говорити мовою сухих, безстрасних мумій, а не живою мовою певної у своїх погялах людини” [Леся Українка 1978: 111] – з листа Лесі Українки до дядька М. Драгоманова; „… „Буковина” … стала *живішою* … *газетою*” [Коцюбинський 1961: 94] – з листа М. Коцюбинського до Осипа Маковея; „…Ви обізвалися до мене таким *теплим*, таким прихильним *словом*…” [Там само: 262] – з листа М. Коцюбинського до Панаса Мирного; „Яка *чиста мова*…” [Там само: 70] – з листа М. Коцюбинського до Б. Грінченка з приводу його перекладу драми „Вільгельм Тель”.

Отже, естетико-аксіологічна метафора в письменницькому листуванні є підтвердженням високоестетичних ціннісних орієнтирів і домінант нашого мистецтва слова, його культурно-історичної вагомості в загальноукраїнському та загальноєвропейському процесі культуротворення.

Розкриттю світоглядних і творчих позицій письменників сприяє також наявність у їхньому епістолярію культурно-інформаційної метафори, яка розкриває відомості про особливості тогочасного процесу українського культуротворення (про несприятливі й сприятливі його умови), розкриває літературно-мовний талант митця слова при висвітленні власних думок і вражень від побаченого, інформує про культурний внесок окремих діячів мистецтва. У листуванні

М. Коцюбинського й Лесі Українки цей тип метафори становить 45% (13 прикладів). Характерною її ознакою є переосмислення дії, яку переносять з конкретного предмета або істоти на предмет, явище або поняття, для якого така дія не є властивою. Основою такої метафори є, звичайно, дієслово, яке увиразнює думку адресанта й робить її естетичною, художньо маркованою, експресивною. Зафіксовані нами приклади такого перенесення становлять 37% (11 прикладів), ключовими в них є дієслова: *взяти*, *горіти*, *гризти*, *злетіти*, *зміцніти*, *колоти*, *не з'їсти*, *не слухати*, *прибити*, *розкривати*, *розмахнути*: „Не зупиняюсь довго над тим, як мені до мислі Ваш замір надрукувати серію книжок для народу та дітей; зазначу тільки свою радість, що власне Ви *взяли* цю *справу* в свої руки…" [Коцюбинський 1961: 58] – з листа М. Коцюбинського до Б. Грінченка; „Написала я недавно одну невелику драматичну поему… Я занадто *горіла*, як її писала…" [Леся Українка 1979: 150] – з листа Лесі Українки до А. Кримського; „Я знаю, що як я сю остатню свою поему писала, то була „щира, щира, щира", і *горіло щось в мені*, і не давало спокою, аж поки остатнє слово стало на папері" [Там само: 20] – з листа Лесі Українки до І. Франка; „*Жаль* мене *гризе* за український театр" [Леся Українка 1978а: 200] – з листа Лесі Українки до О. Кобилянської; „Тяжке то слово. „Я можу все витримати", але нехай *хтось* скаже його… а потім *розмахне крилами і злетить угору*, може, там стрінуться й інші гірські подорожні і розпалять всі вкупі ватру велику і будуть неї іскри на всю Україну" [Там само: 267] – з листа Лесі Українки до О. Кобилянської; „І коли наше *слово зросте і зміцніє*, коли наша література займе почесне місце поруч з літературами інших народів (я вірю, що так воно буде!), тоді, спогадуючи перших робітників, що працювали на невправленому, дикому ґрунті, українці, певне, спогадають добрим словом Ваше ймення" [Леся Українка 1978: 232] – з листа Лесі Українки до М. Старицького; „…мені легко було вийти на літературний шлях, бо я з літератської родини походжу, але від того не менше *кололи* мене *поетичні терни*, а власне – невіра у свій талан, трудне шукання правого шляху і тисячі інших, по які я не буду Вам говорити, бо Ви їх, певне, знаєте" [Леся Українка 1978а: 11] – з листа Лесі Українки до О. Кобилянської; „Давніше написаний етюд „Вавілонський полон" хтось хоче дати до Києва (інший збірник, не Єфремова), тільки не знає, чи *не з'їсть цензура*" [Леся Українка 1979: 55] – з листа Лесі Українки до О. Кобилянської; „Але трудно мені погодитися з тим, щоб трактувати Вас інакше, ніж літераторку, хоч я сама тямлю ліпше, ніж хто, що бувають такі часи, що й в „присяжних" літераторів *перо не слухає руки*…" [Там само: 260] – з листа Лесі Українки до Н. Кибальчич; „Я себе почуваю … чудово, краще ходжу, настрій бадьорий, хочеться писати. Навіть тяжка і неприємна службова *робота не змогла ще прибити* того настрою і бадьорості" [Коцюбинський 1975: 149] – з листа М. Коцюбинського до В. Гнатюка після відпочинку на Капрі; „Ви *розкривали серце* наше для добра, сповняли коханням, робили видющим

на красу, гордим колишнім, міцним надією” [Коцюбинський 1961: 367] – з листа М. Коцюбинського до М. Лисенка з нагоди його тридцятип’ятирічної діяльності.

В епістолярію М. Коцюбинського культурно-інформаційна метафора може також бути виражена іменником, у якому переосмислено конкретне предметне значення, унаслідок чого виникає нова естетизована семантика в денотата. Приклади такого перенесення становлять 6% (2 метафори) і виражені іменниками: *перо*, *струна*: „Нових творів поки що не маю, та й не сподіваюся до зими мати, бо, поставлений в неможливі для літературної праці умови, *мушу закинути перо* на ціле літо” [Там само: 58] – з листа до Б. Грінченка. У наведеному прикладі іменник *перо* набуває значення ʻлітературна або письменницька діяльність’. У листі до Панаса Мирного *перо* набуває значення ʻлітература як вид художнього мистецтва слова’: „… мушу признатися, що я зібрався торік у Полтаву спеціально до Вас – благати, аби Ви не покидали *вкраїнського пера* і на своїх дужих плечах витягли із злиднів славу літератури вкраїнської” [Там само: 262]. У листі до М. Лисенка іменник *струна* вжито в значенні ʻнастрій’, ʻнастроєність’: „Ви строїли *струни* серця нашого на високий лад…” [Там само: 368].

Подібну культурно-інформаційну функцію в епістолярію М. Коцюбинського виконує також метонімія, яку представлено яскравими поодинокими прикладами в листах до О. Аплаксіної та В. Коцюбинської про враження від побаченого на ярмарку на Лубенщині. Основою метонімії тут є дієслово *співати*, значення якого перенесено з істоти (людини) на предмет з просторовим значенням (село, гора (гори), долина): „Кожне *село* стає окремим гуртом і цілу ніч *співає*. Цілу ніч, до самого сходу сонця, *співає долина*, *співають гори* сотнями хорів, горять скрізь вогні і свічки на рогах волів” [Коцюбинський 2008: 80] – з листа до О. Аплаксіної; „Кожне *село* стоїть своїм табором, палять вогонь і цілу ніч *співає* хорами. *Співають* всі *гори*, *співає долина*, горять вогні на землі і свічки на рогах волів” [Коцюбинський 1962: 68] – з листа до В. Коцюдбинської.

Отже, тропеїчні лінгвокультуреми, основою яких у листах письменників є метафора, – важливий засіб акцентуації й увиразнення їхніх творчих інтенцій, тяжіння до прекрасного в мистецтві й житті, їхньої творчої самореалізації, важливий культурно-інформаційний носій. Дослідження цих одиниць є актуальним і перспективним у плані розкриття індивідуальних і загальних авторських рис українського письменства певного періоду, сприяє розумінню процесу вітчизняного культуротворення.

Література

Коцюбинська 1964 – Коцюбинська І. М. З неопублікованого листування письменника / І. М. Коцюбинська, М. М. Олійник // Рад. літературознавство. – 1964. – № 4. – С. 104 – 107; **Коцюбинський 2008** –

Коцюбинський М. Листи до Олександри Аплаксіної / Михайло Коцюбинський. – К. : Часопис „Критика”, 2008. – 640 с.; **Коцюбинський 1961** – Коцюбинський М. М. Твори : у 6 т. / М. М. Коцюбинський. – Т. 5. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 464 с.; **Коцюбинський 1962** – Коцюбинський М. М. Твори : у 6 т. / М. М. Коцюбинський. – Т. 6. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – 492 с.; **Коцюбинський 1975** – Коцюбинський М. М. Твори : у 7 т. / М. М. Коцюбинський. – Т. 6. – К. : Наук. думка, 1975. – 311 с.; **Мацько** – Мацько Л. І. Дискурсивний аналіз тексту [Електронний ресурс] / Л. І. Мацько // www. ukrlit. vn.ua/article/1289.html; **Селіванова 2010** – Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2010. – 844 с.; **Селіванова 2006** – Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінол. енцикл. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.; **Леся Українка 1978** – Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – Т. 10. – К. : Наук. думка, 1978. – 544 с.; Леся Українка 1978 – Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – Т. 10. – К. : Наук. думка, 1978. – 544 с.; **Леся Українка 1978а** – Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – Т. 11. – К. : Наук. думка, 1978. – 480 с.; **Леся Українка 1979** – Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – Т. 12. – К. : Наук. думка, 1978. – 696 с.

Найрулін А. О. Тропеїчні лінгвокультуреми як засіб увиразнення естетичних і культурних пріоритетів у письменницькому епістолярію М. Коцюбинського та Лесі Українки

У статті розглянуто тропеїчні лінгвокультуреми в епістолярію Михайла Коцюбинського та Лесі Українки. Зазначено, що головним різновидом тропів у листуванні цих письменників є естетико-аксіологічна та культурно-інформаційна метафора. Перша слугує підтвердженням високоестетичних ціннісних орієнтирів і домінант нашого мистецтва слова, його культурно-історичної вагомості. Друга містить відомості про особливості тогочасного процесу кульутротворення, інформує про культурний внесок окремих діячів мистецтва.

Ключові слова: епістолярій, тропеїчні лінгвокультуреми, метафора.

Найрулин А. А. Тропеические лингвокультуремы как средство создания выразительности эстетических и культурных приоритетов в писательском эпистолярии М. Коцюбинского и Леси Украинки

В статье рассмотрены тропеические лингвокультуремы в эпистолярии Михаила Коцюбинского и Леси Украинки. Отмечено, что основной разновидностью тропов в переписке этих писателей является эстетико-аксиологическая и культурно-информационная метафора. Первая служит подтверждением высокоэстетических ценностных ориентиров и доминант нашего искусства слова, его культурно-исторической весомости. Вторая содержит сведения об особенностях

современного тому периоду процесса культурообразования, информирует о культурном вкладе отдельных деятелей искусства.

Ключевые слова: епистолярий, тропеические лингвокультуремы, метафора.

Nairulin A. O. Tropical Linguoculturemes as Means of Creation of Expressiveness of Esthetic and Cultural Priorities in the Author's Epistolary of M. Kotsyubynskyi and Lesya Ukrainka

The article deals with the analysis of the tropic linguoculturemes in the epistolary of Mykhailo Kotsyubynskyi and Lesya Ukrainka. It has been stated that the main kind of tropes in the letter exchange between these two writers is the esthetic-axiological and cultural-informational metaphor. The first one proves the high esthetic evaluation references and the dominant of the art of word and its cultural and historic value. The second one contains the data about the peculiarities of the contemporary process of cultural formation of that period and informs on the cultural impact of certain figures of art.

Key words: epistolary, tropic linguoculturemes, metaphor.

Стаття надійшла до редакції 20. 09. 2012 р.
Прийнято до друку 26. 10. 2012 р.
Рецензент – к. філол. н., доц. Лєснова В. В.

Н. М. Стеценко (Киев)

УДК 366.636+378.147 (047)

ОСОБЕННОСТИ КОМПРЕССИИ СОДЕРЖАТЕЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИИ В НОВОСТНЫХ ГАЗЕТНЫХ ЗАГОЛОВКАХ

Общеизвестно, что восприятие читателем публикуемых текстов новостей зависит прежде всего от информативных и воздействующих возможностей заголовочного комплекса медиатекста.

Согласно классификации английских медиатекстов новостные тексты максимально соответствуют функции информирования [Добросклонская 2000] и отвечают требованиям максимально возможной объективности и нейтральности информации. В полной мере это условие должно касаться и заголовков новостных медиатекстов, то есть название текста новостей обязано максимально объективно предоставлять читателю достоверную текстовую информацию.

Однако, как показывает анализ русскоязычной прессы Украины, фактологичность газетных новостных заголовков не является обязательным признаком новостей, поскольку даже процесс компрессии информации в заголовке всегда подвержен влиянию прагматической установки автора медиатекста. Собранный материал свидетельствует, что заголовочная позиция новостей как сильная позиция новостной